

Förord

Datalagen (1973:289) antogs för 50 år sedan. Jubileet utgör ett lämpligt tillfälle för reflektion. I denna antologi har vi samlat ett antal bidrag som ger perspektiv på dataskyddets utveckling och som analyserar olika delar av skyddet och dess praktiska tillämpning.

Födelsedagsbarnet, datalagen, var vid sin tillkomst den första nationella dataskyddslagstiftningen i världen. Lagen tillkom efter en livlig samhällsdebatt om riskerna med automatisk databehandling (ADB). På den tiden var den vanligaste inmatningsmetoden s.k. hålkort, en form av mekaniskt lagringsmedium. Vid en kartläggning i samband med förberedelserna för lagstiftningen konstaterades det att det fanns 339 ADB-register med personuppgifter i offentlig sektor och uppskattningsvis 3 000 sådana register i den privata sektorn. Genom datalagen infördes ett krav på tillstånd för att få föra personregister men också en rätt för enskilda att få insyn i behandlingen av deras personuppgifter. Samtidigt inrättades tillsynsmyndigheten Datainspektionen (numera Integritetsskyddsmyndigheten), som därmed blev världens första nationella dataskyddsmyndighet.

Namnet på den nya lagen och dess innehåll avspeglar också i stor utsträckning dåtidens tekniska nymodigheter. Resursstarka myndigheter och företag hade fått möjligheter att använda stordatorer för att hantera ”data” i omfattande personregister. Tillståndskravet och Datainspektionen var viktiga verktyg för att motverka riskerna med den nya tekniken. Datalagen uppfattades huvudsakligen som en teknisk reglering, företrädesvis av förvaltningsrättslig karaktär. Det var staten som tog på sig uppgiften att skydda enskilda mot riskerna förknippade med de tekniska nymodigheterna.

Även om flera spår av datalagen finns i dagens dataskyddslagstiftning har mycket förändrats. Den nu gällande dataskyddsförordningen (GDPR) är betydligt mer omfattande och komplex. Genom digitaliseringen av snart sagt varje del av det moderna samhället har dataskyddets tillämpningsområde också i praktiken utvidgats kraftigt. Dataskyddsförordningen har därför ibland beskrivits som ”lagen om allt”.

En annan viktig förändring är att dagens dataskyddslagstiftning uttryckligen har en starkare betoning av rättighetsperspektivet. Det rättsliga skyddet för personuppgifter i bland annat dataskyddsförordningen kan ses som ett utflöde av den enskilde individens rätt till självbestämmande över sina personuppgifter. Redan på datalagens tid fanns en stark anknytning till rätten till skydd för privatlivet enligt Europakonventionen. Genom EU:s rättighetsstadga, där skyddet för personuppgifter gjorts till en självständig grundläggande rättighet, har dataskyddslagstiftningen fått en betydligt tyngre konstitutionell ställning.

En annan central utvecklingslinje är att dataskyddet har blivit en del av EU-rätten. Utvecklingen har skett i två steg; 1995 antogs dataskyddsdirektivet och 2016 ersattes direktivet av dataskyddsförordningen. Samtidigt infördes ett nytt dataskyddsdirektiv för myndigheter inom brottsbekämpningen. Idag styrs dataskyddet i mycket stor utsträckning av EU-rätten, även om det fortfarande finns ett begränsat utrymme för kompletterande och avvikande nationell reglering. Genom inrättandet av Europeiska dataskyddsstyrelsen (EDPB), som bland annat publicerar vägledning för en enhetlig tillämpning av dataskyddsregelverket och som fattar bindande beslut i gränsöverskridande tillsynsärenden, har EU-perspektivet förstärkts ytterligare. EU-domstolen har samtidigt en central roll när det gäller praxisbildningen på dataskyddsområdet. Detta medför att det har skett en maktförskjutning från medlemsstaterna till EU. Därmed har den svenska lagstiftaren fått en mer undanskymd roll, något som bland annat satt ljuset på vissa skillnader mellan den traditionella svenska synen på skyddet för den personliga integriteten och den nya EU-rättsliga synen.

Mot denna bakgrund saknas det inte frågor att ta upp i en antologi som denna.

Ambitionen är att ge en bild av dataskyddsregleringens framväxt, centrala rättsfrågor och aktuella tillämpningsproblem, det praktiska dataskyddsarbetet samt framtida utmaningar. För att spegla områdets bredd och för att ge en bred belysning har författare med olika bakgrund och erfarenheter av dataskyddet bjudits in.

Bidragen har följaktligen en skiftande karaktär. Antologin innehåller t.ex. akademiska bidrag, traditionella rättsutredningar, personliga betraktelser och beskrivningar av det praktiska dataskyddsarbetet. Vi har valt att dela in bidragen i sex övergripande och vagt avgränsade ämnesområden. Flera bidrag berör i praktiken mer än ett område.

Redaktionskommittén har arbetat med ämnesval och samordning samt lämnat synpunkter på bidragen. Författarna ansvarar dock själva för sina texter.

Förord

Stiftelsen Juridisk Fakultetslitteratur har lämnat ett generöst bidrag till projektet. För produktionen har eddy.se svarat.

Antologin ges ut som tryckt skrift, men bidragen publiceras också (open access) på dataskyddet.se. På webbplatsen publiceras även kortare blogginlägg som rör dataskyddet.

Stockholm den 5 november 2023

Redaktionskommittén

Daniel Westman

Cecilia Magnusson Sjöberg

Sören Öman

David Törngren

Martin Brinnen